

6. Франко І. Я. Присвята. *Зібрання творів*: В 50-ти т. К., 1983. Т. 39. С. 255.

7. Смілянська В. Біограф та його хроніка. *Кониський О. Я. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя*. Київ : «Дніпро», 1991. С. 3–23.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-387-6-22>

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ. ВАЖКЕ МИНУЛЕ – НОВЕ МАЙБУТНЄ. ЯК РОЗМОВЛЯТИ ПРО ВОЛИНЬ '43

Каліщук О. М.

*доктор історичних наук, професор,
професор, кафедра історії України та археології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

Волинські події стали на сьогодні одним із найповажніших елементів польської історичної пам'яті про Другу світову війну; поступово вони набули такого ж значення як Катинь, варшавське гетто, варшавське повстання чи битва під Монте Касіно. Тож не дивно, що саме волинські події стали каменем спотикання у сучасних відносинах Києва та Варшави.

Війна, розпочата росією проти України, поставила на порядок денний питання – що змінила російсько-українська війна у історичних дослідженнях і публічному дискурсі про історію, яку окрім іншого провадимо і за минуле.

Що напевне – інвазія росії зробила дискусію про історію двох країн ще боліснішою. Звернемо увагу на міркування з цього приводу Рафала Внука (дозволю собі ширшу цитату): «І дивлячись на те, що Ви слушно назвали Гордієвим вузлом, з перспективи сьогоднішнього дня з перспективи агресії Росії проти України і польського заангажування в допомогу Україні, то мені здається склалася атмосфера, в умовах якої складніше говорити про Волинь, позаяк українська сторона, сьогодні є жертвою. Українці сьогодні не хочуть говорити на цю тему. Для української сторони в політичному плані дуже складно піднімати настільки маргінальне з перспективи всієї України питання, питання різанини поляків на західних теренах цієї держави. Сьогодні це Україна є жертвою і в такій зрозумілій ролі вона виступає в Європі. На додаток, це героїчна жертва, бо Україна блискуче борониться. В той же час,

з польського боку домагання, щоб зараз говорити про Волинь було б нетактовністю. Тобто, це була б з нашого боку вимога від когось, хто бореться за виживання, щоб той покутував темні сторінки свого минулого. На мою думку, зараз поганий час для цього, але з іншого боку ніколи не має хорошого моменту для такого типу розмови» [6]. І тут лише зробимо ремарку, що остання думка має прямий відсил до заяви речника МЗС Польщі Лукаша Ясіни, що ніколи не буде вдалого часу, щоб говорити про Волинь.

Водночас, саме російсько-українська війна виявилася реальним шансом на історичне примирення обох народів: «Можливо шансом залікувати рани минулого є не дебати істориків чи політичні розмови, а братерські відносини звичайних українців та поляків: а сучасна війна нас одне до одного наблизила» [1, с. 22].

На певному етапі виникла ілюзія, що беззастережна підтримка Польщею та поляками означає закриття історичних суперечок (увираженням яких стала Волинь⁴³). Чимало експертів заговорили про те, що перед обличчям російської загрози, і Польща, і Україна спроможні діяти розсудливо, не витягаючи нафталінових помислів, які представляли “нафталінові” політики. Прикметною у цьому сенсі є думка Андрія Павлишина, який влітку 2022 р. твердив: «Війна усе зверифікувала. Антиукраїнська криклива начеб-більшість виявилася переконливою меншістю. У певний момент маятниксхилений найбільшими з поляків, нахилився в бік посередности. Але він, безумовно, повернувся на правильне місце» [3, с. 3].

Щонайменше, на переконання професора університету Єль Тімоті Снайдера – поки на сході України йде війна, у волинському питанні краще відокремити історію від політики. Вкотре залунали голоси, що це слушний час розрубати “гордіїв вузол” Волині, чим і повинні зайнятися саме історики. Водночас, як підкреслив історик, публіцист проф. Марек Корнат (Marek Kornat): «...необхідність підтримки України не означає, що про Волинську різанину не слід говорити сьогодні і що Польща повинна відмовитися від інтенсивних зусиль, спрямованих на усунення цієї теми з порядку денного польсько-українських відносин. Культивовану таким чином політику пам’яті буде надзвичайно легко підірвати в майбутньому – не лише в контексті волинського злочину. Я не є прихильником тези про те, що історія має бути залишена історикам. Ми повинні пам’ятати, що державні органи формують суспільну ідентичність через політику пам’яті. Тому ті, хто перебуває на найвищих щаблях державної влади, повинні дбати про культуру пам’яті власного народу і не дозволяти собі відгороджуватися від неї. Слід докласти всіх можливих зусиль, щоб у час війни, яка має

екзистенційне значення для України та Польщі, українці та поляки не відновили конфлікт навколо історії» [4].

Однак історичні питання й сучасні відносини час до часу знову почали зв'язувати у публічному дискурсі: «Ми беззастережно прийняли наших сусідів, але з часом серед поляків почали з'являтися слухні очікування, що нинішня українська влада розгляне питання Волинської різанини. Тому ми уважно прислухаємося до голосів, які лунають з їхнього боку про важке минуле. Ми вітаємо слова Володимира Зеленського, коли він сказав у Варшаві: «Я ставлюся до Польщі як до друга назавжди» або вживає «великий польський народ». Однак ми хотіли б, щоб він говорив про геноцид на Волині. Польська влада на чолі з президентом і прем'єр-міністром чітко формулює таке очікування. Президент України відповідає в загальних рисах: "Ми будемо пов'язувати історичні та будь-які інші питання»» [1, s. 19].

Вкотре зазвучали гострі оцінки волинських подій: «У той час як німецький та радянський геноциди здійснювалися винятково «спеціалізованими» кримінальними збройними формуваннями, ситуація була іншою, коли мова йшла про український геноцид. У цьому випадку, окрім домінуючої Української повстанської армії Бандери, особливо у великих геноцидних акціях, брали участь десятки тисяч місцевих українських селян, сусідів, вила тощо. Іноді їх супроводжували жінки, прислуга і навіть українські діти, які займалися масовим грабунком майна, підпалами і вбивствами поранених поляків.» [2, s. 10].

Російсько-українська війна змінила контексти та відсунула на деякий час у тінь трагічні події історії. Однак, слід пам'ятати, що завжди буде частина суспільства (кресові та комбатантські середовища), які не будуть сзильні до компромісів. Особи, яким Україна асоціюється винятково з Волинню і які при кожній нагоді вимагають перепросин, жодними вибаченнями не будуть задоволені.

Можна стверджувати, що історичні політики України й Польщі потребують змін. І вони напевне будуть. Хибна практика «бухгалтерії кривд» повинна залишитися в минулому. Подальші дослідження не можуть зводитися лише до визначення ступеня провини або відповідальності тієї чи іншої сторони за минуле – вони мають сприяти встановленню та поясненню справжніх причин, формуванню висновків для майбутнього. Розвиток продуктивного діалогу щодо перебігу українсько-польського протистояння в роки Другої світової війни залежить і від історичного середовища, і від позиції та підтримки держави [5, с. 107].

Література:

1. Łoziński B. Krwawiąca rana. *Gość Niedzielny*. 2023. Nr 27. 9 lipca. S. 22.
2. Osadczy W. Genocidium Atrox: bestialstwo w imię narodu. *Mysł Polska*. 2023. Nr 19–20. 7–14 maja. S. 10.
3. Pawłyszyn A. Jak dziś rozmawiać o tej rzezi: 79. Rocznica zbrodni wołyńskiej / Rozmowa Paweł Smoleński. *Ale Historia: tygodnik historyczny*. 2022. Nr 77. 9 lipca. S. 2–4.
4. Kornat P. Prawda o Wołyniu leży w interesie Polski i Ukrainy. URL: <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/prof-marek-kornat-prawda-o-woyniu-lezy-w-interesie-polski-i-ukrainy/>
5. Калішук О. Українсько-польські взаємини в роки Другої світової війни: інтерпретації минулого в умовах зміни геополітичних реалій. *Український історичний журнал*. 2023. Ч. 4. С. 98–112.
6. Професор Внук: В умовах війни складніше говорити про Волинь, бо сьогодні це українці є жертвою. URL: <https://www.polskieradio.pl/398/7866/Artykul>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-387-6-23>

ПАМ'ЯТНИКИ У МІСТІ ЯК МЕХАНІЗМИ ПЕРЕДАЧІ СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Karlina O. M.

*PhD in History, Associate Professor.
Associate Professor at the Department of World History
Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Пам'ятники – це особливий культурний феномен, що відіграє роль одного з найважливіших механізмів передачі соціально-історичної пам'яті як ціннісно-сміслової системи. При цьому вони також забезпечують формування соціально-історичної пам'яті – одного із різновидів соціальної пам'яті, «яка стосується пам'яті соціуму відносно його історії» [2, с. 61].

Пам'ятники виконують певні функції, аналіз яких дає можливість зрозуміти зміни, що відбулися при їх створенні та сприйнятті в останні десятиліття. Перш за все необхідно виділити функцію забезпечення часового зв'язку. Пам'ятники є матеріальним показником того, що люди в різні епохи керуються певними ідеалами, морально-естетичними